

ธรรมธารา

วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 6) มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2561

สำนักการศึกษา วัดพระธรรมกาย

ISSN 2408-1892

ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ

Buddhist Logic

อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์

ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ

อรรถพรณ สุชาติกุลวิทย์

บทคัดย่อ

ตรรกศาสตร์เป็นวิธีการให้เหตุผล และการโต้แย้งความคิดอย่างเป็นระบบ วิธีการทางตรรกศาสตร์ปรากฏเริ่มต้นในกรีกก่อนเข้าสู่อินเดีย ซึ่งต่อมาทั้งสองประเทศนี้เป็นจุดเริ่มต้นของตรรกศาสตร์ระบบต่างๆ ที่ใช้กันทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นแบบสัญลักษณ์ แบบวิทยาศาสตร์ แบบอุปนัย และแบบนิรนัย ในการใช้ตรรกศาสตร์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้ในพระสูตรที่มีชื่อว่า กาลามสูตร (เกสปุตตสูตร) ว่าไม่ควรด่วนปลงใจเชื่อสิ่งที่รู้ผ่านรูปแบบของตรรกศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ความหมายของตรรกศาสตร์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าวไว้ในพระสูตรดังกล่าว ต่างกับความหมายของตรรกศาสตร์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เพื่อความเข้าใจความหมายตรรกศาสตร์ที่ชัดเจนมากขึ้น รวมถึงระบบรูปแบบ และแนวคิด ที่วิธีทางตรรกศาสตร์ครอบคลุม ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความหมายของตรรกศาสตร์กรีกและอินเดีย นอกจากนี้จะได้ทำการวิเคราะห์ตรรกศาสตร์โดยอาศัยกรอบความคิดเรื่อง ทฤษฎีความรู้ ธรรมชาติของความจริงและการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า ตรรกศาสตร์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าวถึง เป็นตรรกศาสตร์ในความหมายของปรัชญาอินเดีย ซึ่งแตกต่างจาก ตรรกศาสตร์ในปัจจุบัน ตรรกศาสตร์ของปรัชญาอินเดียในยุคสมัยนั้น ให้ความสำคัญกับความนึกคิดซึ่งอาจนำมาสู่ความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้เมื่อศึกษาผ่านมุมมองของการเข้าถึงความรู้ ความเป็นจริง และการสื่อสาร พบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องการให้ระมัดระวังไม่ควรด่วนลงใจเชื่อเพราะเหตุต่างๆ ดังที่ปรากฏในกาลามสูตร 3 ประการ คือ 1) ในด้านการเข้าถึงความรู้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความรู้ระดับภาวนามยปัญญาหรือ ญาณทัสสนะ คือความเห็นแจ้ง ซึ่งความรู้ประเภทนี้ไม่สามารถเข้าถึงได้ โดยความนึกคิดซึ่งเป็นความรู้ระดับจินตามยปัญญา 2) ผู้ที่ใช้ความคิด ไตร่ตรองแต่ไม่ปฏิบัติ ความเข้าใจที่เกิดขึ้นมักนำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่น และนำไปสู่ความเข้าใจโลกโดยไม่ตรงความเป็นจริง เช่น เข้าใจว่า โลกนี้เที่ยง และ 3) การใช้ตรรกศาสตร์ในปรัชญาอินเดียเป็นไปเพื่อ อ้างถึงอำนาจของพระเจ้าและคัมภีร์พระเวท ในขณะเดียวกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสนับสนุนการใช้ตรรกศาสตร์ในรูปแบบของการสื่อสาร ด้วยการพิจารณาไตร่ตรอง และการสื่อสารอย่างเป็นเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่มนุษย์ทุกคนสามารถมีประสบการณ์ร่วมกันได้

คำสำคัญ : ตรรกศาสตร์ พระพุทธศาสนา ความรู้ ความเป็นจริง การสื่อสาร

Buddhist Logic

Oraphan SUCHARTKULLAWIT

Abstract

Logic is the method of reason and systematic argument. Logic first occurred in Greece before it entered India. These two countries then created various systems of logic that is now widely used around the world, such as symbolic, scientific, inductive and deductive logic. In Buddhism, Buddha has mentioned the cautiousness of immediate belief in Kālāma Sutta (Kesaputta Sutta). However, the meaning of Logic in this Sutta differed from the meaning of the logic used nowadays. Thus, in the first part the researcher will analyze logic in three main aspects: meaning, history and system for understanding the character of Buddhist Logic that Buddha mentioned in Kālāma Sutta. Then, the researcher analyzed the logic in term of theory of knowledge, nature of reality and communication. The study found that there are three reasons why Logic should be used with caution. Firstly, the highest stages of Buddhist knowledge

(ñāṇa) access by meditation only not thought. Secondly, the using of thought might lead to misunderstanding about reality. And finally, the indian logic refers to the power of God and Vedas. Meanwhile the Lord Buddha supports the use of logic in the form of communication with deliberation and cause and effect approach because of human abilities to share and understand on their basic experiences.

Keywords : Logic, Buddhism, Knowledge, Reality, Communication

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อ (Belief) เป็นจุดเริ่มต้นของความรู้ หรือในบางครั้งความเชื่อและความรู้เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน กล่าวคือ ความเชื่อเป็นการแสดงออกถึงความสนใจในสิ่งของ บุคคล เรื่องราวนั้นๆ โดยความสนใจในที่นี้มีลักษณะของการตัดสินใจร่วมด้วย เช่น รู้สึกดี รู้สึกไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ เนื่องจากความเชื่อมีความสำคัญกับความคิด ความเห็น (ทิว) และ มโนทัศน์ของมนุษย์ ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเตือนไม่ให้มนุษย์รีบร้อนด่วนเชื่อในสิ่งใดๆ โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายไว้ในพระสูตรที่มีชื่อว่า กาลามสูตร หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เกสปุตตสูตร

กาลามสูตรเป็นพระสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักแห่งความเชื่อและการพิจารณาสิ่งต่างๆ มีอยู่ 10 ประการ¹ ได้แก่

1. มา อนุสฺสวณ - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
2. มา ปรมุปราย - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา
3. มา อิติกิริย - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
4. มา ปิฎกสมุทฺทาเนน - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5. มา ตกฺกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)
6. มา นยเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน (คาดคะเน)
7. มา อากาโรปวิตฺตเกณ - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
8. มา ทิวฺนิชฺฌานกฺขนฺติยา - อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้แล้ว
9. มา ภพฺพุตตาย - อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

1 อง.ทุก 20/66/255. (แปล.มจร)

10. มาสมโนโนครุติ-อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

จะเห็นได้ว่า ข้อที่กล่าวถึงตรรกศาสตร์โดยตรง คือ ข้อที่ 5 โดยกล่าวว่า มา ตกฺกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) แต่หากเทียบกับความหมายของคำว่าตรรกศาสตร์ที่ใช้ในปัจจุบันกับในกาลามสูตร มีหลายข้อที่มีลักษณะเข้าข่ายการใช้ตรรกศาสตร์ได้แก่ ข้อ 4, ข้อ 6, ข้อ 7, ข้อ 8 และ ข้อ 9 โดยความหมายตรรกศาสตร์ หมายถึงศาสตร์แห่งการให้เหตุผลอย่างเป็นระบบ และตรวจสอบข้อโต้แย้งว่ามีความสมเหตุสมผล (Validity) หรือได้ใช้เหตุผลผิดๆ (Fallacy) เพื่อการอ้างอิงหรือไม่ แนวคิดทางตรรกศาสตร์จึงถูกนำมาประยุกต์ใช้กับหลายศาสตร์ด้วยกัน เช่น ปรัชญา วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และภาษาศาสตร์

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาตรรกศาสตร์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ รวมถึงวิเคราะห์เหตุผลในการปฏิเสธ โดยเริ่มจากอธิบายความหมายของตรรกศาสตร์ที่ปรากฏในแนวคิดต่างๆ ก่อน จึงแบ่งการศึกษาเป็น 3 หัวข้อด้วยกัน คือ ตรรกศาสตร์กับความรู้ ตรรกศาสตร์กับความจริง และตรรกศาสตร์กับการสื่อสาร

2. ความหมายของตรรกศาสตร์

ตรรกศาสตร์ในยุคเริ่มต้นทั้งในอินเดียและกรีซเกิดจากการพัฒนารูปแบบของการอนุมานที่สมเหตุสมผลอย่างเป็นระบบ ความแตกต่างระหว่างปรัชญาทั้งสองระบบคือ ปรัชญากรีก ตรรกศาสตร์มาจากคำว่า λόγος (logos) ปรัชญากรีกมุ่งใช้ตรรกศาสตร์ในการสืบค้นธรรมชาติในรูปแบบทางวิทยาศาสตร์และพัฒนาระบบสัญลักษณ์ทาง

คณิตศาสตร์ ในขณะที่ปรัชญาอินเดีย ตรรกศาสตร์มาจากภาษาบาลีว่า ตักกี ปรัชญาอินเดียมุ่งใช้ตรรกศาสตร์ในรูปแบบของการสืบค้นความจริงกับภาษา เช่น ปรัชญานายายะ ซึ่งปรัชญานายายะจะมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความจริงในรูปแบบต่างๆ ทั้งในรูปแบบที่อ้างอิงถึงพระเจ้าและความรู้ผ่านประสบการณ์ของมนุษย์แล้วอนุมานมาสู่การใช้ภาษาในการถ่ายทอด หรือในตรรกศาสตร์เชิงพุทธ พระทินนาคะ (Dinnāga) และพระธรรมกীরติ (Dharmakīrti) นักพุทธปรัชญาได้พัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ของสาเหตุและผลลัพธ์ของสิ่งต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น เหตุผลในฐานะการไม่ถูกรับรู้ในธรรมชาติที่จะเป็นของสิ่งของนั้นๆ (Svabhāvānupalabdhi)

3. ตรรกศาสตร์กับความรู้

ในสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมใหม่ๆ นั้น ชาวอินเดียมีความเชื่อเรื่องพระเจ้า โดยอิทธิพลของความเชื่อแพร่กระจายและปรากฏทั้งทางตรงและทางอ้อมในกลุ่มความเชื่อย่อยอื่นๆ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) กลุ่มที่เชื่อความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า หรือกลุ่มอนุรักษนิยม เรียกกลุ่มอัสติกะ (Orthodox) กลุ่มอัสติกะแบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่มีปรัชญาพื้นฐานเป็นของตนเอง ได้แก่ ปรัชญาสางขยะ ปรัชญาโยคะ ปรัชญานายายะ ปรัชญาไวเศษิกะ และปรัชญาชิกข์ และกลุ่มที่มีปรัชญาพระเวทเป็นพื้นฐานได้แก่ ปรัชญามีมางสา และปรัชญาเวทานตะ และ 2) กลุ่มที่ปฏิเสธไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้า เรียกกลุ่มนาสติกะ (Heterodox) ได้แก่ ปรัชญาจรวาก พุทธปรัชญา และปรัชญาเซน

แหล่งที่มาของความรู้ในปรัชญากลุ่มอัสติกะ (Orthodox)

ให้ความสำคัญระหว่างเหตุผล ความรู้ และคัมภีร์ โดยให้ความสำคัญเชื่อมโยงกันและเชื่อมโยงไปสู่ความเชื่อเรื่องพระเจ้า ผู้วิจัยจะขอ ยกตัวอย่างที่มาของความรู้ตามปรัชญานายะ ซึ่งกล่าวถึงแหล่งที่มาของ ความรู้ว่ามี 4 ประการด้วยกัน² คือ

1) ปรตยักษะ (Perception) ความรู้เกิดจากการประจักษ์ เป็นความรู้ ที่เกิดจากการกระทบกันระหว่างอายตนะภายนอกและอายตนะภายใน เช่น ตาเห็นรูป จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง

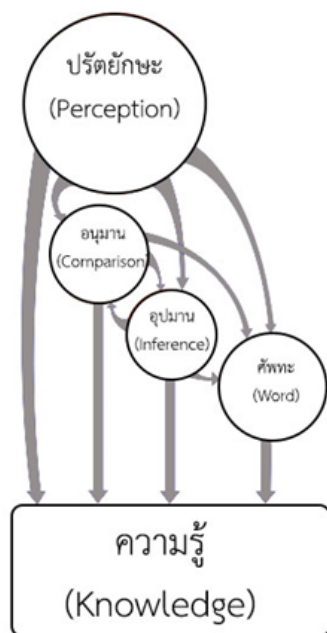
2) อนุมาน (Comparison) ความรู้เกิดจากการหาเหตุผล

3) อุปมาน (Inference) ความรู้เกิดจากการเทียบเคียงระหว่าง คำพูดกับสิ่งที่เคยรู้มาก่อน ยกตัวอย่างเช่น เคยไปเขาใหญ่มาก่อน เมื่อไปสวิสเซอร์แลนด์จึงทำความเข้าใจอากาศที่นั่นโดยเปรียบเทียบ ระหว่างอากาศที่สวิสเซอร์แลนด์กับเขาใหญ่

4) ศัพทหรืออาคมะ (Word) ความรู้เกิดจากพยานหลักฐาน หรือ การบอกเล่าของผู้อื่น ยกตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าเขาเป็น คนโกง จึงเชื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ ความรู้แบบศัพทหรืออาคมะ ยังเพื่อถูกใช้เพื่ออ้างอิงถึงความรู้ที่มาจากคำสอนของพระเจ้าและ คัมภีร์พระเวท

ดังแสดงความสัมพันธ์ได้ดังรูปที่ 1

2 สันน์ ไชยานุกูล (2519: 306-346)

รูปที่ 1 แสดงเครื่องมือในการเข้าถึงความรู้ตามปรัชญานายะ

จากที่แสดงข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตรรกศาสตร์ตามแนวคิดปัจจุบัน ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และการเปรียบเทียบด้วยลักษณะ สอดคล้องกับการอนุมานและอุปมานของตรรกศาสตร์ตามแนวคิดของ ปรัชญานายะ ตัวอย่างการอนุมานเช่น ที่ใดมีควันที่นั่นมีไฟ และอุปมาน เช่น เทียบเคียงความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวทกับพระเจ้า

นอกจากนี้ความรู้แบบอนุมาน อุปมาน และศัพท์ะตามแนวคิดของปรัชญานายะ ที่มาของแหล่งความรู้ทั้ง 3 นี้ยังสอดคล้องกับสิ่งที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าวในกาลามสูตร ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่มาของความรู้
ตามปรัชญาายะกับข้อควรระวังในการเชื่อตามหลักกาลามสูตร

ความรู้ตามแนวคิดของปรัชญาายะ	กาลามสูตร
อนุมาน (Comparison) ความรู้เกิดจากการหาเหตุผล	ข้อ 5 มา ตกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) ข้อ 6 มา นยเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน (คาดคะเน) ข้อ 7 มา อากาการปริวิตกเกณ - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
อุปมาน (Inference) ความรู้เกิดจากการเทียบเคียงระหว่างคำพูดกับสิ่งที่เคยรู้มาก่อน	ข้อ 8 มา ทิฏฐินิชฺชมานกฺขนฺติยา - อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว ข้อ 9 มา ภพฺพุปปตาย - อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
ศัพท์หรืออาคมะ (Word) ความรู้เกิดจากพยานหลักฐานหรือการบอกเล่าของผู้อื่น	ข้อ 1 มา อนฺนุสฺสวเณ - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา ข้อ 2 มา ปรมุปราย - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา ข้อ 3 มา อิติกิราย - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ ข้อ 4 มา ปิฏกสมฺปทาเนน - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ข้อ 10 มา สมโณ โน ครุติ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

จะเห็นได้ว่า แหล่งที่มาของความรู้ทั้ง 3 ประการ เป็นสิ่งที่ควรระวัง ในทัศนะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเพียงความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสหรือปรัत्यักษะเท่านั้น ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงกล่าวถึง ทั้งนี้สามารถชี้ให้เห็นว่า การเตือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าอย่าด่วนปลงใจเชื่อนั้น เพื่อเปิดพื้นที่ของใจให้คนพร้อมฟังสังฆธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะแสดง ป้องกันไม่ให้คนในยุคสมัยนั้นเชื่อตามกระแสแนวคิดที่มีอยู่เดิมด้วยความคุ้นไม่ตรวจสอบ และเห็นความสำคัญของการปฏิบัติ

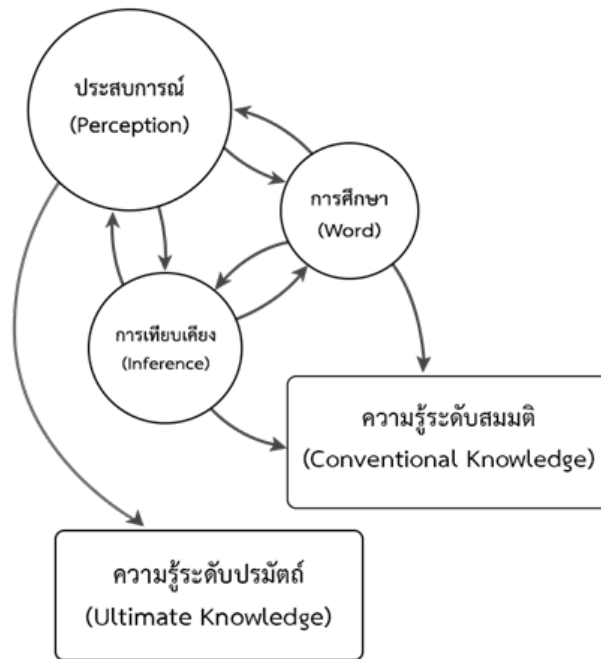
นอกจากนี้ จากที่กล่าวข้างต้นว่า ความคิด ความเห็น หรือ ทิฐิ อันเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อ มีลักษณะของการปักใจถึงลักษณะว่า ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องแล้ว ในพรหมชาลสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึง 62 แนวคิดที่มีผลต่อความคิดของคนอินเดีย ซึ่งในแนวคิดกลุ่มสัสสตวาทะ (ทิฐิ) มีความเห็นว่า อัตตาและโลกเที่ยง เพราะอาศัยการตรึก นึกคิดด้วยเหตุผล (ตักกิ) การชั่งใจด้วยความคิดจนตกลงใจ (วิมังสี) และยึดถือเป็นความเห็นและกล่าวทัศนะของตนตามที่คิดค้นได้นั้น³ จะเห็นได้ว่า ตรรกศาสตร์ของคนในกลุ่มนี้ นำมาสู่ความเห็นผิดเรื่องโลกเที่ยง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสังฆธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า สรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ อันเป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงปฏิเสธตรรกศาสตร์ของกลุ่มสัสสตวาทะ (ทิฐิ)

ความรู้ในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสมมติ และระดับปรมัตถ์⁴ เข้าถึงได้โดยหลัก 3 ประการ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ดังแสดงไว้ในรูปที่ 2 โดยความรู้จากการศึกษาทางคัมภีร์ (Word) และความเข้าใจด้วยวิธีการเทียบเคียง (Inference) เทียบได้กับความรู้ที่ได้จาก

3 พระศรีคัมภีรญาณ (2556: 22-24)

4 ประเวศ อินทองปาน (2553: 231)

การศึกษาปริยัติ เป็นความรู้ระดับสมมติ (Conventional Knowledge) เพื่อเป็นแนวทางให้เข้าใจหนทางที่จะเข้าถึงความรู้แบบประสบการณ์ (Perception) ซึ่งเทียบได้กับความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ เพื่อให้สามารถเข้าถึงความรู้ระดับปรมาตถ์ (Ultimate Knowledge) ได้ในที่สุด

รูปที่ 2 แสดงการเข้าถึงความรู้ในพระพุทธศาสนา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการศึกษาตรรกศาสตร์ผ่านมุมมองเรื่อง การเข้าถึงความรู้ประเภทต่างๆ นั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ ตรรกศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เชื่อมโยงว่าความเป็นจริงของโลกและชีวิต สามารถเข้าถึงได้โดยการนึกคิดและเหตุผล และทรงปฏิเสธตรรกศาสตร์ ในฐานะที่เชื่อมโยงการอนุมานแนวคิดทางคัมภีร์กับพระเจ้า สิ่งที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำคือ ความรู้ระดับปรมาตถ์ซึ่งเป็นความรู้

ที่แท้จริงและสามารถเข้าถึงได้โดยการปฏิบัติ จนได้ภาวนามยปัญญา เป็นปฏิวรรณธรรมเท่านั้น

4. ตรรกศาสตร์กับความเป็นจริง

ตรรกศาสตร์ตามแนวคิดของปรัชญากรีกมีลักษณะเป็นระบบ เนื่องจากความเป็นจริงตามปรัชญากรีกมีเพียงระดับเดียว ดังนั้น การตรวจสอบว่าสิ่งใดคือสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง จึงสามารถใช้ระบบ ประพจน์ สัญลักษณ์ และสามารถวาดแผนภาพได้เป็นระบบชัดเจน นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงที่พัฒนาตรรกศาสตร์อย่างเป็นระบบคนแรก มีชื่อว่าอริสโตเติล (384-322 BC)⁵

อริสโตเติลสนใจการนิยามคำศัพท์ ซึ่งเป็นการกำหนดความหมาย ของคำศัพท์ที่ชัดเจนเป็นรากฐานของตรรกศาสตร์ การนิยามคำศัพท์ให้ ชัดเจนนั้น ในคำศัพท์ต้องบรรจุความหมายไว้ 2 ลักษณะ คือ การจัด กลุ่มหมวดหมู่ของสิ่งๆ นั้น และความสัมพันธ์ทั้งความเหมือนและความ ต่างกับสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน ดังนั้น ลักษณะเด่นประการแรกของ ตรรกศาสตร์แบบอริสโตเติลคือ ความชัดเจน เขาได้กล่าวถึงสิ่งสากลไว้ว่า “สิ่งสากล (Universal)” คือ สามัญนามหรือชื่อใดก็ได้ที่สามารถนำไป ใช้เรียกในสมาชิกกลุ่มเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ต้นไม้ หนังสือ มนุษย์ สิ่งสากล คือ สิ่งที่สมมติขึ้นด้วยความเห็นและข้อตกลงที่ตรงกันเพื่อสื่อ ถึงสิ่งในโลกที่มีเอกลักษณ์⁶ หลังจากนั้นเขาจึงเห็นมาสนใจการตรวจสอบ ความถูกต้องของประโยคหรือที่เรียกว่า ประพจน์ เขาได้นำเสนอประโยค เพื่อจัดประเภท (Categorical Statements) 4 รูปแบบ คือ

5 Micha I Walick (2006: 1)

6 วันเพ็ญ (2535: 50)

1. All S are P
2. No S are P
3. Some S are P
4. Some S are not P

โดย S มาจาก Subject เป็นภาคประธานของประโยค

P มาจาก Predicate เป็นภาคแสดงของประโยค

จากประโยคตรรกศาสตร์ทั้ง 4 ประโยคข้างต้น เป็นที่รู้จักกันดีว่า
ประพจน์ทางตรรกศาสตร์ ซึ่งมีคำอธิบายดังต่อไปนี้

ประพจน์ A หมายถึง Every S is P

ทุกส่วนของภาคประธานปรากฏในภาคแสดง

ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์ทุกคนมี 2 ขา

ประพจน์ E หมายถึง No S is P

ทุกส่วนของภาคประธานไม่ปรากฏในภาคแสดง

ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์ทุกคนบินไม่ได้

ประพจน์ I หมายถึง Some S is P

บางส่วนของภาคประธานปรากฏในภาคแสดง

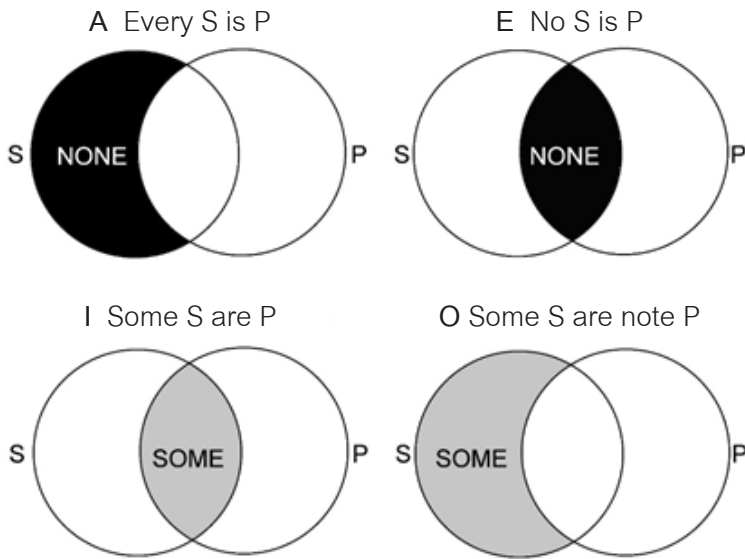
ยกตัวอย่างเช่น บางคนชอบกินของสุกๆ ดิบๆ

ประพจน์ O หมายถึง Some S is not P

บางส่วนของภาคประธานไม่ปรากฏในภาคแสดง

ยกตัวอย่างเช่น นกบางตัวบินไม่ได้

โดย Michal นำประพจน์มาเขียนในรูปแบบแผนภูมิเวนนี้อย่างรูปที่ 3

รูปที่ 3 แสดงรูปแบบตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล
โดยการเขียนแบบแผนภูมิเวนน์

แม้ว่าอริสโตเติลจะสร้างมาตรฐานการตรวจสอบความเป็นจริงที่ชัดเจน แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ ภาคนประธาน (Subject) และภาคแสดง (Predicate) อยู่บนความสัมพันธ์ที่ตรงกันข้ามกันอย่างชัดเจน แต่การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันยังมีความเป็นจริงอีกหลายรูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะเช่นนี้ ยกตัวอย่างเช่น ความเป็นจริงทางคณิตศาสตร์

ความหมายของค่าที่แทนในพีชคณิต คือ สัญลักษณ์ (Symbolic) ซึ่งเป็นวัตถุทางความคิดเท่านั้น (Abstract Object) จอร์จ บูล (George Boole) นักคณิตศาสตร์ผู้นำเสนอระบบพีชคณิต ยกตัวอย่างเช่น $D+G = G+D$ หรือ $A.(B.C) = (A.B).C$ โดยสัญลักษณ์เหล่านี้ไม่อยู่ในลักษณะตรงข้ามและไม่สามารถใช้กับประพจน์ทั้ง 4 ของอริสโตเติล

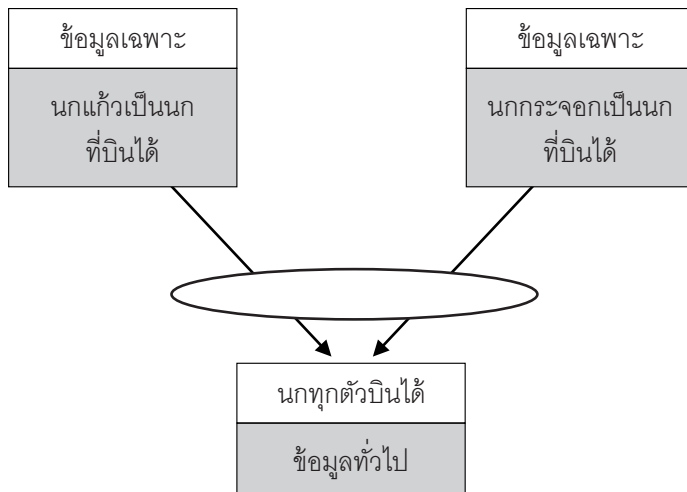
นอกจากนี้ยังมีข้อโต้แย้งถึงลักษณะภาษาที่ความหมายขึ้นอยู่กับการใช้งานและบริบท ซึ่งวิตเกนสไตน์ได้เสนอแนวคิดเรื่องเกมภาษาว่า ภาษาคือการเล่นเกimdด้วยถ้อยคำ ความหมายของภาษาอยู่ที่การปฏิบัติต่อกันของผู้ใช้ภาษา⁷ ยกตัวอย่างเช่น “สาธุ” แม้ว่าผู้ใช้จะไม่สามารถรู้ความหมายที่แท้จริงแต่สามารถรู้ได้จากการใช้งานและบริบท ซึ่งความหมายของบุคคลที่ทำความดีและกล่าวคำว่า “สาธุ” ต่อกัน และความหมายที่เกิดจากบุคคลผู้อ่านคำแปลของคำว่า “สาธุ” จากพจนานุกรม บุคคลทั้งสองกลุ่มนี้สามารถเข้าถึงความหมายของคำว่า “สาธุ” ได้ไม่เท่ากัน

จะเห็นได้ว่า ภาษาและความเป็นจริงที่ถูกระงายในแต่ละช่วงสมัยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีลักษณะเป็นลิ่งสมมติขึ้นทั้งจากความนึกคิด ความเชื่อ และการอนุมานผ่านประสาทสัมผัส ทำให้การใช้ตรรกศาสตร์ที่อยู่บนฐานความเป็นจริงที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่น่าเชื่อถือเช่นกัน นอกจากนี้การตรวจสอบความเป็นจริงด้วยวิธีการเช่นนี้ มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มลิ่งสสทวาทะ (ทิจฺฐิ) ที่กล่าวในหวัข้อที่ผ่านมา คือ เชื่อว่าโลกนี้เที่ยง และสามารถเข้าถึงโดยความคิด ดังนั้นจากการเทียบเคียงถึงรูปแบบความจริงที่อยู่ภายใต้แนวคิดของกลุ่มลิ่งสสทวาทะ (ทิจฺฐิ) จึงสามารถสรุปได้อีกนัยว่า การปฏิเสธตรรกศาสตร์ของพระลัมมาลัมพุททเจ้าต่อกลุ่มลิ่งสสทวาทะ (ทิจฺฐิ) มิใช่เพียงปฏิเสธความคิดที่ว่าความเป็นจริงสามารถตรวจสอบได้ด้วยความคิดและความเห็นเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการปฏิเสธว่าความเป็นจริงมีเพียงระดับสมมติอย่างเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้ เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงได้ทั้งหมด แต่มนุษย์ต้องการเข้าใจและถ่ายทอดความจริงที่ตนเองเข้าถึงออกมา ซึ่งความเป็นจริงที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้มีเพียงการ

7 ไสรัจจ (2558: 218-221)

รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 เท่านั้น (ตามแนวคิดของปรัชญาตะวันตก) ดังนั้น ความเป็นจริงที่มีอยู่ตามแนวคิดนี้คือ ความเป็นจริงที่ปรากฏออกมา (Actual Existence) เท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น การรับรู้สิ่งมีชีวิตที่บินผ่านว่า สิ่งมีชีวิตประเภทนี้คือ นกแก้วและนกกระจอก ต่อมาความรู้ที่ได้รับ จะถูกลดทอนภายใต้ความสามารถในการรับรู้ของแต่ละบุคคล ยกตัวอย่างเช่น การนำข้อมูลเฉพาะที่สังเกตเห็นว่า นกแก้วและนกกระจอกสามารถบินได้ แล้วสรุปเป็นข้อมูลทั่วไปว่า นกทุกตัวบินได้ ซึ่งตรรกศาสตร์ที่ใช้ตรวจสอบความสมเหตุสมผลของความรู้ในรูปแบบนี้เรียกว่า วิธีการอุปนัย (Induction) ดังรูปที่ 4 แต่จะเห็นได้ว่า ความรู้ด้วยวิธีนี้ มีโอกาสผิดพลาดสรุปเกิน เช่น นกกระจอกเทศ ก็เป็นนก แต่นกกระจอกเทศบินไม่ได้ ทำให้ข้อสรุปว่านกทุกตัวบินได้เป็นข้อสรุปที่ผิด เพราะสรุปเกิน จะอาศัยเฉพาะข้อมูลจากนกแค่ 2 ชนิดมาสรุปว่า นกทุกชนิดต้องบินได้ ไม่ได้

รูปที่ 4 แสดงกระบวนการให้เหตุผลแบบอุปนัย

การตรวจสอบความสมเหตุสมผลโดยอ้างอิงฐานจากประสบการณ์ เช่นนี้ มีส่วนใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา ที่เน้นให้ทุกคนปฏิบัติด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้ทุกคนปฏิบัติ แต่ไม่นำข้อสรุปมาตั้งเป็นทฤษฎี ยกเว้นกฎหลักไม่กี่อย่างเช่น กฎไตรลักษณ์ ที่เป็นสัจธรรมที่เที่ยงแท้ เนื่องจากทฤษฎีอื่นๆ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงได้ เพราะมีเหตุปัจจัยที่เป็นแรงขับให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งมีความละเอียดอ่อน ซับซ้อน และในบางกรณีเกินมนุษย์ธรรมดาจะเข้าใจ แม้ในพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงอายตนะภายนอกที่ 6 คือ ธรรมารมณ์ แต่ความสามารถของมนุษย์ในการรับรู้มีไม่เท่ากัน ดังที่ในพระพุทธศาสนาแบ่งมนุษย์ไว้เป็น 2 ระดับตามลำดับขั้นที่บรรลุธรรม เรียกว่า ปุุชชนบุคคลและอริยบุคคล เป็นต้น

จากการพิจารณาตรรกศาสตร์ผ่านความจริงแล้ว สรุปได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเตือนไม่ให้ด่วนเชื่อความรู้ตามทฤษฎีและความเชื่อโดยมองเห็นว่าเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะยังมีโอกาสผิดและความจริงแท้นั้นมีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน ประกอบด้วยเหตุปัจจัย ที่มนุษย์ทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยการนึกคิด ต้องอาศัยการปฏิบัติจนรู้แจ้งเท่านั้น

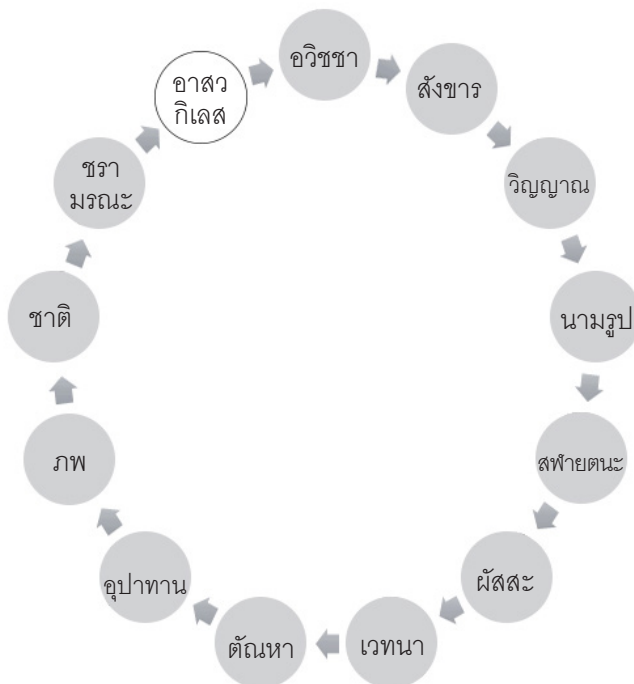
5. ตรรกศาสตร์กับการสื่อสาร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสนับสนุนการสื่อสารอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไล่ตามกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเข้าใจ โดยแนวทางการแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบด้วยกัน คือ 1) แสดงธรรมโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง โดยพิจารณาทั้งภาษาที่เหมาะสมของผู้ฟังและจริตของผู้ฟัง 2) แสดงธรรมโดยยกหลักการและตัวอย่างประกอบ เพื่อให้

เกิดความเข้าใจเองแท้ 3) แสดงธรรมโดยใช้อุปมาอุปไมยประกอบ และ 4) แสดงธรรมโดยใช้สื่อการสอนประกอบ ทั้งวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ รอบตัวพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เข้าใจโดยง่าย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า การให้เหตุผลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีหลายรูปแบบ โดยหลักการวินิจฉัยและการแยกแยะประเภทรูปแบบการให้เหตุผลที่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับผู้ฟังเป็นหลัก ยกตัวอย่าง เช่น ถ้าเป็นชาวบารบฟังคำสอนจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์อาจทรงให้เหตุผลโดยใช้ต้นข้าวเป็นตัวอย่างอุปมาอุปไมย แต่หากนักวิชาการฟังคำสอนจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์อาจทรงยกหลักการและตัวอย่างประกอบ การให้เหตุผลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม และมีลักษณะไม่เป็นทางการ (Informal Logic) ผู้ส่งสารต้องพิจารณาและประเมินผู้ฟังและสถานการณ์ด้วยตนเอง ซึ่งรูปแบบการให้เหตุผลเช่นนี้ ต่างจากการให้เหตุผลแบบอริสโตเติลหรืออุปนัย (Induction) ที่กล่าวข้างต้น ที่จะสามารถประเมินว่าสิ่งใดถูกผิดได้อย่างชัดเจนและเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกต คือ ความละเอียดอ่อนของการให้เหตุผลในทางพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะทั้งความเป็นปัจเจกเฉพาะกับแต่ละบุคคลและไม่เป็นทางการ สืบเนื่องมาจากความสนใจในการพัฒนาชีวิตตนเองให้ออกจากกองทุกข์หรือวัฏสงสารอันยาวนาน การดำเนินชีวิตให้ออกจากกองทุกข์นี้ ต้องใช้ปัญญาและมีสติในการพิจารณาเข้าไปรับรู้ว่าสิ่งใดดีไม่ดี ทั้งนี้เพราะความไม่รู้ตามความเป็นจริงแห่งธรรม (อวิชชา) ส่งผลให้สิ่งที่ปรุงแต่งทางใจ เช่น สิ่งที่เคยสั่งสมและอบรมมาในอดีต (สังขาร) เข้าสู่กระบวนการรับรู้ของอายตนะทั้ง 6 ต่อสิ่งที่ปรุงแต่งทางใจ (วิญญาณ) การรับรู้นี้ทำให้การทำงานของรูปนามหรือขันธ์ 5 ตื่นตัว อวัยวะการรับรู้ไม่ว่าจะเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เข้าทำงานตามหน้าที่ของตน

(สฬายตนะ) เกิดการเชื่อมต่อระหว่างอายตนะภายนอกและภายใน (ผัสสะ) สิ่งที่ได้รับรู้ผ่านผัสสะอาจเป็นทั้งทุกข์เวทนา สุขเวทนาและ อทุกขมสุขเวทนา ความรู้สึกนั้นทำให้เกิดความทะยานอยาก (ตัณหา) ซึ่งตัณหานำมาซึ่งความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ความยึดมั่นถือมั่นนั้น นำมาซึ่งภพ และภพทำให้เกิด (ชาติ) แต่อย่างไรก็ดีการเกิดย่อมอยู่ ภายใต้สังขาร คือ มีความเสื่อม ความแปรปรวน (ชรา) และการตาย (มรณะ) ความโศกเศร้า ความทุกข์ต่างๆ ในที่สุด ตราบใดที่ยังไม่หมดกิเลส อาสวะกิเลสที่ตกตะกอนนอนอยู่ในจิต จะเป็นเหตุปัจจัยสู่การไม่รู้ ความเป็นจริงแห่งธรรม (อวิชชา) อีกครั้ง โดยวงจรชีวิตที่ละเอียดอ่อนเช่นนี้ ได้ถูกอธิบายในหมวดธรรมที่มีชื่อว่า ปฏิจจสมุปบาท ดังรูปที่ 5

รูปที่ 5 แสดงวงจรความสัมพันธ์ตามหลักปฏิจจสมุปบาท

เมื่อมนุษย์มีความระลึกทั่วถ้วน เข้าใจความเป็นจริงอย่างถ่องแท้ มนุษย์ผู้นั้นจะมีความเห็นถูก (สัมมาทิฐิ) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางหลุดพ้นอันเป็นทางสายกลาง ทางเอกสายเดียว หรือที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ดังรูปที่ 6

รูปที่ 6 แสดงกระบวนการเข้าถึงธรรมตามหลักอริยมรรค

จะเห็นได้ว่า แม้การสื่อสารในพระพุทธศาสนามีแก่นและมีคำสอนหลักไม่ว่าจะเป็นไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท และอริยมรรคมีองค์ 8

ซึ่งเปรียบเสมือนทฤษฎีหลัก ซึ่งหากพิจารณาตามหลักกาลามสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวเตือนว่า ทิฏฐินิชฌมานกฺขนฺติยา - อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว การเชื่อในพระสูตรต่างๆ เหล่านั้นเราควรพิจารณาอย่างไรก่อนจึงควรปลงใจเชื่อ

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ทฤษฎีหลักที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเหล่านั้น เมื่อมนุษย์พินิจแล้วควรเชื่อ ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถมีประสบการณ์ตรงได้ ดังนั้นเมื่อผู้ส่งสารแนะนำ หรือเทศน์สอนผู้ฟังสามารถตรวจสอบได้ทันที ซึ่งความปรารถนาที่จะตรวจสอบโดยหลักกาลามสูตรยิ่งกลับเป็นการดีเพราะสอดคล้องกับหลักการเข้าถึงความรู้ในทางพระพุทธศาสนา คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

นอกจากนี้สิ่งที่น่าสนใจ คือ รูปแบบการให้เหตุผลในพระพุทธศาสนามีความสมเหตุสมผล (Validity) ที่น่าเชื่อถือ (Soundness) ที่เป็นสากล ทุกยุคทุกสมัย วิธีการให้เหตุผลโดยอ้างจากทฤษฎี วิธีนี้เรียกว่า นิรนัย (Deductive) การตรวจสอบว่า ทฤษฎีหรือข้ออ้างมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ ต้องอาศัยการตรวจสอบว่าข้อสรุปเป็นความจริงในทุกกรณี

ยกตัวอย่างเช่น

สัตว์เลี้ยงทุกตัวเป็นสัตว์ไม่ดุร้าย (มนุษย์จึงนำมาเลี้ยง)

แมวทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยง

ดังนั้นแมวไม่ดุร้าย

ซึ่งความไม่ดุร้ายในที่นี้สมเหตุสมผล เนื่องจาก แมวไม่มีทางดุร้าย เช่นเสือจนเป็นอันตรายกับคน ยกเว้นในกรณีที่ป่วยซึ่งเป็นภาวะที่ไม่ปกติ จึงไม่นับรวม

แต่ในบางกรณีการให้เหตุผลแบบนิรนัยไม่สร้างความสมเหตุสมผล เมื่อข้ออ้างหลักผิด

ยกตัวอย่างเช่น

นายสมชายมี 2 ขา

ดังนั้นนายสมชายเป็นมนุษย์

การอ้างเหตุผลเช่นนี้ไม่สมเหตุผล เพราะสัตว์ที่มี 2 ขาที่ไม่เป็นมนุษย์ก็มี เช่นลิง หรือไก่

นอกจากนี้สิ่งที่สมเหตุผลนั้นจะมีความน่าเชื่อถือได้ ข้ออ้างต้องเป็นความจริงในทุกกรณีเช่นกัน

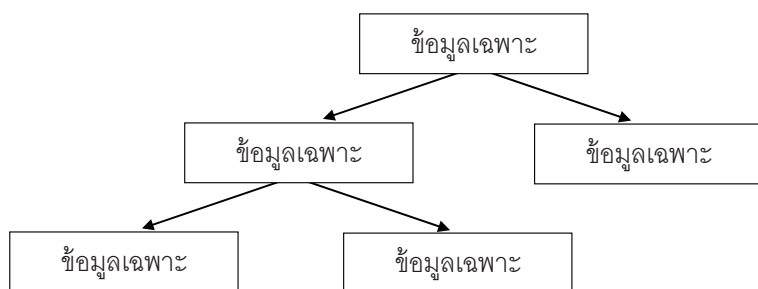
ยกตัวอย่างเช่น

มนุษย์ทุกคนล้วนต้องตาย

นายสมชายเป็นมนุษย์

ดังนั้นนายสมชายต้องตาย

จะเห็นได้ว่าข้ออ้างดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้เลย ซึ่งกรณีที่ทั้งสมเหตุผลและน่าเชื่อถือในทุกกรณีนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้เรียกว่า อริยสัจ 4 หรือความจริงแท้อันประเสริฐ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งรูปแบบข้อโต้แย้งแบบนิรนัย แสดงในรูปที่ 7

รูปที่ 7 แสดงลักษณะข้อโต้แย้งแบบนิรนัย

ความสมเหตุสมผลและความน่าเชื่อถือในการใช้ตรรกศาสตร์เพื่อการสื่อสารตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นจากองค์ประกอบพื้นฐานของเหตุผลอยู่บนความเป็นจริงของมนุษย์ องค์ประกอบพื้นฐานคือ กฎแห่งการกระทำ หรือ กฎแห่งกรรม ผู้ใดทำดีย่อมได้ดี ผู้ใดทำชั่วย่อมได้ชั่ว ซึ่งองค์ประกอบพื้นฐานนี้มีลักษณะการให้เหตุผลในรูปแบบของสาเหตุและผลลัพธ์ (ปัจจุสมุปบาท)

นอกจากนี้ในการให้เหตุผล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงยกตัวอย่างจากสิ่งที่มีมนุษย์ผู้นั้นประสบ ทั้งที่มากระทบทางกาย ได้แก่ ความร้อน ความหนาว หิว กระจาย เจ็บป่วย และสิ่งที่เกิดขึ้นในใจ เช่น ความโศกเศร้า เสียใจ สุขทุกข์ การให้เหตุผลเช่นนี้จึงก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เกิดความกระจ่างว่าสิ่งใดควรกระทำสิ่งใดไม่ควรกระทำเมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดการเตือนตนเองได้ เป็นคุณธรรมประจำตน

การให้เหตุผลในระดับบุคคลเช่นนี้ สามารถเป็นจุดเริ่มต้นขยายไปสู่ระดับสังคม ทั้งนี้เพราะสังฆธรรมอันเป็นฐานของเหตุผลเป็นความจริงแท้อันประเสริฐที่ทุกคนต่างประสบเหมือนกัน จึงจะเห็นได้ว่าหลักจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนานั้นเริ่มที่ตนเอง คือ การทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา รวมถึงหลักจริยศาสตร์ที่ว่าด้วยการปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม ก็มุ่งเน้นให้สร้างคุณธรรมประจำตัวผู้นำก่อน เพื่อการปกครองคนในสังคมให้มีความสุข

6. บทสรุปและการวิเคราะห์

จากการศึกษาและวิเคราะห์ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ ผู้วิจัยพบว่าความหมายของตรรกศาสตร์เชิงพุทธในปัจจุบัน แตกต่างจากตรรกศาสตร์ในสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเมื่อศึกษาตรรกศาสตร์ผ่านมุมมอง

ความรู้ ความเป็นจริง และการสื่อสาร พบว่า 1) ในการศึกษาตรรกศาสตร์ กับความรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปฎิเสธการเข้าถึงความรู้ระดับปรมาตม์ ด้วยการนึกคิด และการเข้าถึงความรู้ด้วยวิธีการอ้างอิงกับพระเจ้า 2) ความจริงในทางพระพุทธศาสนามี 2 ระดับ คือ สมมติสัจจะและ ปรมาตตสัจจะ ตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล สามารถอธิบายได้เพียง ระดับเดียว คือ สมมติสัจจะ และการอ้างประสบการณ์โดยตรรกศาสตร์ แบบอุปนัยไม่สามารถสร้างข้อสรุปที่เป็นจริงได้ในทุกกรณี เพราะสิ่งที่ ปรากฏตามความเป็นจริงนั้น มีความละเอียดอ่อนประกอบด้วยเหตุปัจจัย ที่ซับซ้อน เช่น การป่วยของนางสาวเยาว์ ที่แพทย์ไม่สามารถหาสาเหตุได้ แต่หากตรวจจากเหตุที่ประกอบในอดีตชาติ นางสาวเยาว์เคยใช้แรงงาน สัตว์อย่างหนัก ซึ่งทำให้วิธีการแบบอุปนัยไม่สามารถตรวจสอบความ ถูกต้องได้ และการใช้หลักตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล อาศัยเพียงความ คิดแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่ปฏิบัติ ซึ่งความเข้าใจที่เกิดขึ้นอาจนำไป สู่ความยึดมั่นถือมั่น 3) การใช้ตรรกศาสตร์เพื่อการสื่อสาร พระสัมมา- สัมพุทธเจ้าทรงอาศัยหลักไตรลักษณ์ ปฏิจจนูปบาท และอริยมรรค มืองค์ 8 ซึ่งเป็นวิธีการแบบนิรนัย ที่ให้ทั้งความสมเหตุสมผลและ ความน่าเชื่อถือ ต่างจากการใช้ตรรกศาสตร์ในปรัชญาอินเดียที่เน้นการ อ้างอิงถึงอำนาจของพระเจ้าและคัมภีร์พระเวท ทั้งนี้ข้อดีของตรรกศาสตร์ เพื่อการสื่อสารของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ สอดคล้องกับธรรมชาติของ มนุษย์ทั้งสภาวะทางร่างกายและจิตใจซึ่งทุกคนสามารถมีประสบการณ์ ร่วมกัน ช่วยให้เกิดความเข้าใจตนเอง ความต้องการในการพัฒนา คุณธรรม และส่งเสริมจริยศาสตร์เพื่อการอยู่ร่วมกัน

อักษรย่อและบรรณานุกรม

ประเวศ อินทองปาน, ผศ.ดร.

2553 **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์, รศ.ดร.).

2556 **พุทธปรัชญา**. อยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วันเพ็ญ บงกชสถิต.

2535 **ชีวิตและความคิดของนักปรัชญา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สนั่น ไชยานุกุล.

2519 **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์.

2558 **ปรัชญาภาษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Micha I Walicki.

2006 **Introduction to Logic**. Bergen: University of Bergen.